

ИСЛАМ БАНКИНИНГ ХАЛҚАРО МОЛИЯ БОЗОРИДАГИ АҲАМИЯТИ ВА ЗАРУРИЯТИ

Турсунов Анвар Султонович,

*DSc, доцент, Ўқув ишлари бўйича проректор
Ўзбекистон Республикаси банк-молия академияси
Email: office@bfa.uz, ORCID: 0000-0001-9556-4332
Тошкент, Ўзбекистон*

Халилова Нилуфар Ахматовна,

*Ўзбекистон Республикаси банк-молия академияси магистранти
Тошкент, Ўзбекистон*

THE IMPORTANCE AND NECESSITY OF ISLAMIC BANKING IN THE INTERNATIONAL FINANCIAL MARKET

Tursunov Anvar Sultonovich,

*DSc, Associate Professor, Vice-Rector for Academic Affairs
Banking and Finance Academy of the Republic of Uzbekistan
Email: office@bfa.uz, ORCID: 0000-0001-9556-4332
Tashkent, Uzbekistan*

Khalilova Nilufar Akhmatovna,

*Master's Student at the Banking and Finance Academy of the Republic of Uzbekistan
Tashkent, Uzbekistan*

JEL Classification: E42, E43, E44

Аннотация. Ислом банки шариат қонунларига мос келадиган ва анъанавий гарбий банк тизимига муқобил бўлган молиявий воситачилик тизимидир. Бундай муқобиллик зарурати ислом оламида гарбий банк фаолиятининг ажралмас бўлган бир қанча амалиётларининг тақиқланишидан келиб чиққан. Ислом банклари гарбий банклар каби даромад олиш мақсади билан ишлайди, аммо уларнинг қўшимча мақсади шариат қонунларини қўллаб-қувватлаш ва ўз миқозлари учун шариатга мувофиқ хизматлар кўрсатиши лозим. Шариат қонунларининг турли талқинлари мавжуд бўлсада ислом фикрида фоиз ставкасига асосланган битимлар ҳаддан ташқари бир томонлама таваккалчилик ва ноаниқ ҳодисалар бўйича қимор ўйинлари қабул

қилиниши мумкин эмаслиги ҳақида кенг фикр мавжуд.

Abstract. An Islamic bank is a financial intermediation system that complies with Sharia law and serves as an alternative to the traditional Western banking system. The necessity for such an alternative arises from the prohibition of certain practices inherent in Western banking activities within the Islamic world. Islamic banks operate with the goal of generating profit, similar to Western banks; however, they have the additional objective of supporting Sharia law and providing Sharia-compliant services to their clients. Despite the various interpretations of Sharia law, Islamic jurisprudence broadly agrees that transactions based on interest rates, excessive one-sided risk, and speculative activities involving uncertainty are

unacceptable.

Калим сўзлар: *Шариат қонунлари, ислом банки, анъанавий банк, банк актилари*

Keywords: *Sharia law, Islamic bank, traditional bank, banking transactions*

Кириш. Маълумки, банклар замонавий иқтисодиётдаги энг муҳим молиявий институтлардир. Улар жамият учун жуда муҳим функцияларни бажаради ва бу жараёнда иқтисодий фаоллик даражасига, даромадларнинг тақсимланишига ва мамлакатдаги нархлар даражасига сезиларли таъсир кўрсатади. Дастлаб банк фаолиятининг асосий вазифаси жамғармаларни сафарбар қилиш ва уларни тадбиркорларга ўтказиш бўлган бўлса, ҳозирги вақтга келиб улар бир қанча вазифаларни амалга оширмоқдалар. Шу сабабли, замонавий иқтисодиётда жорий даромадларнинг жуда катта қисми банк тизимига тўланади. Банклар бажарадиган вазифалар жуда муҳим ва ислом иқтисодиёти бу функцияларсиз ишлай олмайди. Бинобарин, ислом уламолари муқобил усулларни топиш мақсадида банк фаолиятининг назарий асослари билан шуғулланганлар. Бундан 54 йил олдин Ислом банкни ташкил этиш ва фаолиятини амалга оширишга шубҳа билан қаралган эди. Бироқ, охириги йигирма йилликларда олиб борилган жиддий тадқиқот ишлари Ислом банки нафақат амалга ошиши мумкин ва барқарор, балки молия воситачилигида самарали ва унумдор йўл эканини кўрсатди. 1963 йилда Мисрнинг чекка кичик қишлоғида иқтисодчи Аҳмад Эл-Наггар томонидан ташкил этилган Мит-Гхамр Маҳаллий Тежамкорлик Банкни асос солди.

Ислом банки амалиёти ҳозирда дунёнинг барча бурчакларига тарқалган. 1975 йилда бир неча юз минг долларни

ташкил этган саноат ҳажми ҳозирги кунга келиб юзлаб миллиард доллардан ошди. 2022 йилда Исломий Тадбиркорликни Ривожлантириш Корпорацияси (ICD) томонидан чоп этилган Ислом Молия Ривожига ҳисоботида Ислом молия муассасалари дунё бўйлаб 1,670 дан ортиққа етди, бу рақамларга 566 банк ва 1,900 дан ортиқ Ислом қоидаларга мос келадиган ўзаро маблағлар киради деб таъкидлаб ўтилган [1]. Ислом банки инсониятнинг бешдан бири учун афзал банк тизими бўлиб, у барча учун молиявий маҳсулотларнинг кенг танловини таклиф қилади.

Материал ва метод. Ислом банки шариат қонунларига мос келадиган ва анъанавий, ғарбий банк тизимига муқобил бўлган молиявий воситачилик тизимидир. Бундай муқобиллик зарурати ислом оламида ғарбий банк фаолиятининг ажралмас бўлган бир қанча амалиётларининг тақиқланишидан келиб чиққан. Ислом банклари ғарбий банклар каби даромад олиш мақсади билан ишлайди; аммо уларнинг қўшимча мақсади шариат қонунларини қўллаб-қувватлаш ва ўз миқдорлари учун шариатга мувофиқ хизматлар кўрсатиши лозим. Шариат қонунларининг турли талқинлари мавжуд бўлсада, ислом фикрида фоиз ставкасига асосланган битимлар, ҳаддан ташқари бир томонлама таваккалчилик ва ноаниқ ҳодисалар бўйича қимор ўйинлари қабул қилиниши мумкин эмаслиги ҳақида кенг фикр мавжуд.

Қарз бериладиган ва фоизлар билан қайтариладиган европача банк тизими ўрнига ислом ҳуқуқшунослиги фойда ва зарар маблағлар манбаи ва олувчи томонидан тақсимланадиган келишувни афзал кўради.

Маълумки, ҳозирги кунда Ислом банки халқаро молия доирасида ўсиб

бормоқда. Замонавий дунёда ислом банки 1963 йилнинг бошларида Мисрда тажрибалар асосида бошланган. Мит-Гхамр Ислом жамғармаси мусулмон инвесторларнинг жамғармаларини сафарбар этиб, уларга шариат қонунларини бузмайдиган даромад келтиради. Жамғарма фаолиятининг дастлабки уч йилида йилига 100 фоиздан ортиқ депозитларни жалб қилди. Кейинчалик, Ҳожилар жамғармаси корпорацияси Малайзия мусулмонларига Ҳаж давридаги (зиёрат) харажатларини қўллаб-қувватлаш мақсадида аста-секин тежаш ва шариатга мос воситаларга сармоя киритиш имконини берди. Расмий равишда, ислом банки 1970-йилларнинг охирида бир нечта муассасалар билан бошланган, аммо сўнгги ўттиз йил ичида ривожланишда давом этмоқда.

Шуни таъкидлаш лозимки, 1960-йиллар ва 1970-йилларнинг бошларида Ислом банки ва молиясида ривожланишлар асосан назарий бўлиб, амалий тажриба билан боғлиқ эмас эди. Бирок, тўпланган назарий билимлар илк Ислом банкларининг пайдо бўлиши учун замин яратди ва етарлича умумий иродани шакллантирди (Ахмад 2000) [2]. Жумладан, 1975 йилда Ислом Тараққиёт Банкининг (ИТБ) ташкил этилиши ислом банки фаолияти учун муҳим воқеа бўлиб, Бирлашган Араб Амирликларида биринчи йirik ислом тижорат банки - Дубай Ислом Банки ташкил этилганидан сўнг содир бўлди. Иккинчисининг муваффақияти 1977 йилда Файсал Ислом банки (Судан) ва Қувайт молия уйи (Қувайт) каби бир қатор шунга ўхшаш банкларнинг ташкил этилди.

1980-йилда қонунчилик базасига ўзгартириш киритилиб, фойдани тақсимлаш бўйича шариатга мувофиқ молиялаш компаниялари фаолият юритиши ва исломий воситалар

(маҳсулотлар) орқали банк фаолиятини амалга ошириш имконияти яратилди.

1983 йил август ойида Эронда анъанавий банк фаолиятини фойсиз банк билан алмаштириш учун янги банк қонунини қабул қилди. Қонун банкларга ўз фаолиятини ислом тамойилларига мувофиқ бўлиши учун уч йил муддат берилди. Эронда Ислом банк амалиётининг янги хусусияти шундаки, у 1979 йил Исломий инқилобдан кейин давлат даражасида қабул қилина бошлаган.

1990 йилнинг ўрталарида Эрон ҳукумати молиявий секторда хусусийлаштириш ва дерегуляцияни қабул қилишга ҳаракат қилди. 1997 йилда Эрон марказий банки бир қатор кредит кооперативларига, фойсиз Қардул Ҳасан марказларига ва учта банк бўлмаган кредит муассасаларига Эронда ўз фаолиятини бошлаш учун лицензиялар берди. 1999 йилдан бошлаб чет эл банклари Эроннинг махсус эркин савдо зоналарида фаолият юритмоқда. 2001 йил декабрида биринчи хусусий банк - Банк Карафарин - Эронда ўз фаолиятини бошлаш учун лицензия олди [4].

Иккита хусусий банк, Банк Эқтисад-э Новин ва Банк Парсиан Эрон бозорида пайдо бўлди. Эрон ҳукумати икки банкни, яъни Банк Садерат ва Банк Рафах-э Каргоранни давлат тасарруфидан чиқарди.

Ҳозирги кунда, Эронда хусусий банк ва молиявий институтларни ташкил этиш аризалар кўриб чиқилмоқда. Ҳукумат мамлакатда янада рақобатбардош ва инновацион молиявий тизимни ривожлантириш устида ишламоқда. Глобал даражада таъсири мавжуд ва нефт ресурсларига бой Эрон иқтисодиёти ва молиявий секторида дерегуляция ислом банкнинг ўсиши ва ривожланишига кенг қўламли таъсир

кўрсатмоқда. Эрон ҳукумати ислом молия сектори билан глобал молия, шунингдек, исломий банк ва молия олами билан янада интеграцияни амалга оширишга ҳаракат қилмоқда.

Баҳрайн бутун дунё бўйлаб ислом банк фаолияти бўйича юқори ўринларда туради. Баҳрайн ислом банки амалиёти, қоидалар, тадқиқотлар, инновациялар уйдир. Баҳрайн энг кўп исломий молия институтлари ва бошқа ёрдамчи органларга мезбонлик қилади. 1978 йилда мамлакатда биринчи ислом банки – Баҳрайн Ислом банки ташкил этилди.

Баҳрайнда 351 та молия институти мавжуд бўлиб, улардан 33 таси исломга тегишли ва умумий капитали 2,24 миллиард АҚШ долларини ташкил этади [5]. Баҳрайндаги ислом банк операциялари тўлиқ тижорат банклари, оффшор банк бўлинмалари ва инвестиция банклари томонидан амалга оширилади. Кўпгина ислом банклар Баҳрайдан Форс кўрфази, Европа Иттифоқи ва Шимолий Америкада фаолият юритиш учун база сифатида фойдаланадилар. Баҳрайн исломий молия оламидаги энг йирик Такафул саноатига мезбонлик қилади. Айни пайтда Баҳрайнда 26 та "Такафул" ва учта "ре-Такафул" компанияси мавжуд.

Дубай халқаро молия маркази минтақавий ва халқаро миқёсда Сукук савдосини ривожлантирмоқда. Баҳрайн Яқин Шарқ ва бошқа мамлакатларда исломий молия институтлари учун инвестиция ва ликвидлик имкониятларини кенгайтирадиган Сукук алмашинув марказини ташкил этишни режалаштирмоқда. Ислом ипотека саноати Баҳрайнда кўчмас мулк соҳасида тез ривожланмоқда. Баҳрайндаги бизнес фирмалар ва якка тартибдаги инвесторлар ўзаро фондларга бўлган ишончини оширмоқда. Ислом

молия институтлари йиллар давомида Баҳрайнда даромадлар, активлар ва депозитлар бўйича мисли кўрилмаган ўсишни таъминлади [6]. Баҳрайн валюта агентлиги исломий молия институтлари учун халқаро тан олинган стандартлар, қоидалар ва инфратузилмани ишлаб чиқди. Яқин Шарқда ва бутун дунёда ислом банкининг асосий иштирокчилари ўртасидаги ҳамкорликни оширишдан жуда манфаатдор. Мамлакат ислом молия бозорини ривожлантиришда муҳим рол ўйнади. Активларни йўналтириш, синдикатлаштирилган молиялаштириш ва кредитлаш, жамоавий инвестициялар схемалари, ўзаро фондлар, сукук, такафул ва бошқаларни ўз ичига олади.

1978 йилдан бери Иордания Исломий Банки Суданда исломий банк амалиётида етакчилик қилмоқда. Ҳозирда у мамлакат бўйлаб 64 та филиаллари орқали фаолият юритади. Шунингдек, у Иордания молия бозорида ўзаро суғурта жамғармалари ва маҳсулотларини таклиф этади. 2005 йилда у маҳаллий иорданиялик банк саноатининг умумий инвестиция объектларининг 10,8 фоизини эгаллаган [7]. Иордания ҳукумати исломий банк ва молияни исломий банк оламининг минтақавий ва халқаро иштирокчилари томонидан бизнес ва инвестицияларни жалб қилиш воситаси сифатида ишлатишни мақсад қилган.

Маълумки, Саудия Арабистонида ислом банкнинг икки йирик иштирокчилари Ал Ражҳи Банк ва Инвестиция Корпорацияси ҳамда Банк Ал Жазира мавжуд. Саудия молия сектори 14 та тижорат банки ва бешта кредит уюшмасидан иборатдир. Саудия Арабистонида исломий банк операциялари умумий бозор улушининг 64 фоизини эгаллайди [8]. Ислом банк ҳаракати Покистонда 1980 йилда бошланган бўлиб, мамлакат иқтисодиёти

ва молия секторини исломий асосларда ўзгартиришга қаратилган саъй-ҳаракатлар 22 йил давомида натижа бермаган. Аммо, 2002 йилдан бери Покистонда исломий банк фаолияти дуал банк тизими остида қайта жонланди. Ҳозирги кунда Покистоннинг 16 та йирик шаҳрида 52 та филиал орқали ўз ишларини юритаётган олти та тўлиқ ихтисослашган исломий банк мавжуд. Уларнинг қаторига Al Baraka Islamic Bank, BankIslami Pakistan, Dubai Islamic Bank Pakistan, Emirates Global Islamic Bank, First Dawood Islamic Bank ва Meezan Bank киради. Бундан ташқари, тўлиқ ихтисослашган ислом банк бўлимларини жойлаштирган тўққизта анъанавий банк мавжуд бўлиб, улар бутун мамлакат бўйлаб жами 62 та исломий банк бўлимларини ташкил этган [9].

2005 йилда Покистонда Ислом банки банки ташкил этилди (Покистон Давлат банки, 2005) [10]. 2006 йилда исломий банк активлари 1,3 миллиард АҚШ долларга тенг бўлган ва унинг операциялари Покистоннинг умумий молия бозорининг 2,2 фоизини ташкил этган. 2014 йилга бориб, исломий банк депозитлари 13 миллиард АҚШ долларига етиши, яъни Покистоннинг умумий банк депозитларининг 10 фоизини ташкил этиши кутилмоқда [11]. Дунёдаги энг катта мусулмон аҳолисига эга бўлган Индонезия, 1992 йилда Исломий банк - Bank Muamalat Indonesia - ташкил этилиши билан исломий банк соҳасига қадам қўйди. Банк изчил ривожланишга эришди ва ҳозирги кунда у дунёдаги ислом банк соҳасидаги етакчи муассасалардан биридир. Индонезия марказий банки - Bank Indonesia - яқинда маҳаллий анъанавий банкларга Индонезия молия бозорида исломий банк маҳсулотлари ва хизматларини таклиф қилишга рухсат берди. Сўнгги тўрт йилда

исломий банк активлари ўртача 60 фоизга ошди [12].

Сингапур узоқ вақтдан бери Жануби-Шарқий Осиёда исломий банк ва молия операцияларини ривожлантиришга фаол қатнашмоқда. Мамлакат 2001 йилда ўз Сукукни чиқариб, исломий банк соҳасига кирди. Мамлакат ўз келажагини исломий молиянинг маҳсус соҳаларида, масалан, хедж-фондлар, кўчмас мулк инвестициялари, Сукук, Такафул ва бойликни бошқариш соҳаларида кўради. Сингапур халқаро исломий молия дунёсини кадр-қиммат, инновация ва ихтисослаштириш билан бойитиш учун йирик исломий молиявий муассасалар билан ҳамкорлик қилади. Сингапур бизнес компаниялари ва бой инвесторларни Жануби-Шарқий Осиёдан жозибадор бизнес ва инвестиция имкониятларини таклиф қилади. Сингапур молия бозорида исломий банк ва молия фаолияти аста-секин шаклланимоқда. 2005 йилда Малайзия исломий банки – Maybank Singapore – Сингапурда Шариатга мувофиқ омонат ҳисоблари билан ўз фаолиятини бошлади.

Ислом банки ва молия тизими фоизларга асосланган анъанавий молия тизимига нисбатан кўпроқ ахлоқий ва самарали альтернатив таклиф этади. Юқорида таъкидлаганимиздек, Ислом банки ва молия муассасалари 1970-йиллар бошида Яқин Шарқ молия бозорларида пайдо бўлиб, ўтган йилликлар давомида исломий иқтисодчилар томонидан ишлаб чиқилган моделларга асосланган.

Сўнгги йилларда жаҳон бўйлаб юқори нефть нархлари, Яқин Шарқ иқтисодийларининг ривожланиши, ислом банк маҳсулотлари, миқдорлари ва бозорларининг турли-туманлигининг ортиши ва бошқа сиёсий ўзгаришлар туфайли мисли кўрилмаган ўсишга эришди.

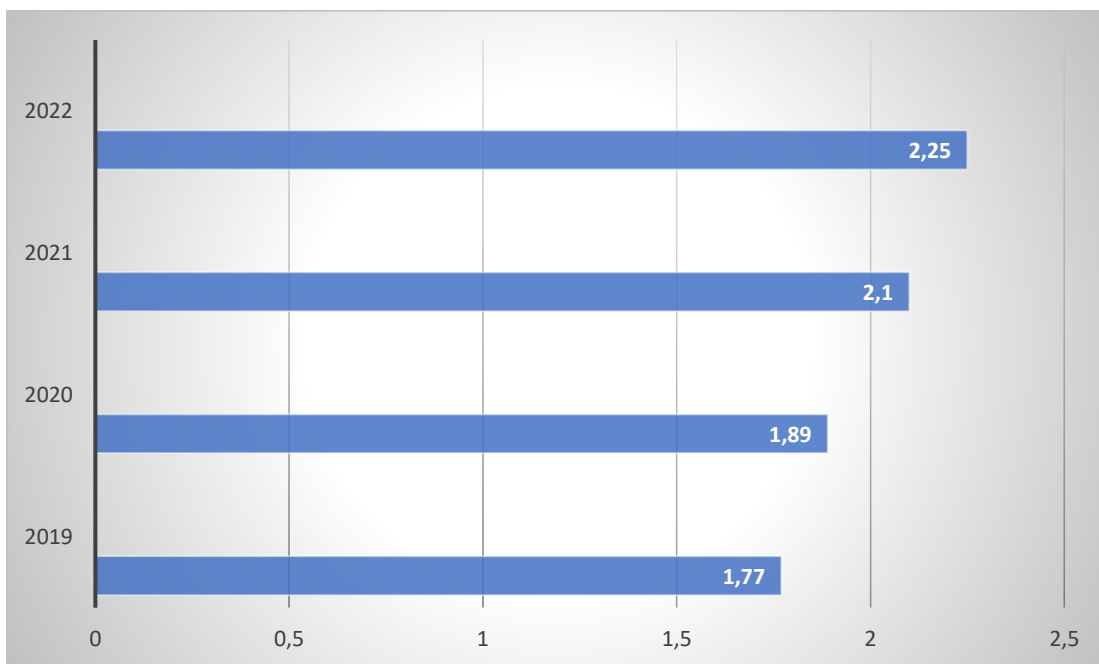
Яқин Шарқ ва Осиё мамлакатлари ҳукуматлари ислом банки ва молия фаолиятини ривожлантиришда жуда ҳаракат олиб бормоқдалар, бу эса минтақавий бизнес ва молия алоқаларини янада мустаҳкамлашда муҳим аҳамият касб этмоқда. Яқин Шарқ ва Осиё минтақаларида ислом банки ва молиянинг муваффақияти жаҳон молия бозорларига чуқур таъсир кўрсатмоқда. Ислмо молиявий муассасалар Ғарб бозор иштирокчилари билан ҳамкорлик қилиб, Европа ва Ғарб бозорларида ислом банк ва молия маҳсулотлари ва хизматларини илгари сурмоқда. Ғарб бозор муҳити ислом банки ва молия амалиёти учун янада қулай яратиб берди. Бу эса, исломий банки ва молия соҳасига ҳақиқий рақобатбардош ва халқаро молия бозорларининг ажралмас қисмига айланиш имкониятини берди.

Натижалар. Ислмо молияси 1990-йиллардан бошлаб нафақат банк фаолиятида балки ва капитал бозорлари соҳасида ҳам кенгайди. Ҳозир ислом молия саноати ислом банклари, инвеститсия фондлари, активларни бошқариш компаниялари, уй-жой молиялаштириш компаниялари ва суғурта компанияларидан иборат [13].

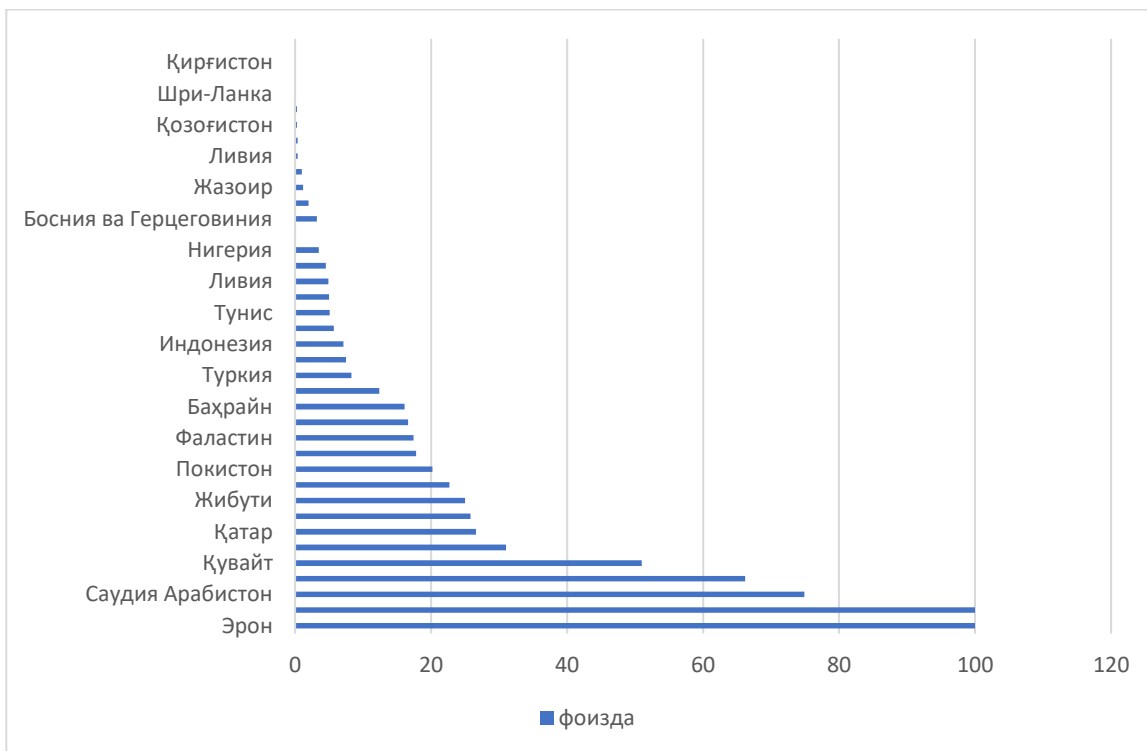
Ислмо молиявий хизматлар саноати барқарорлик ҳисоботи (2023 йил) да 2015 йилдан 2021 йилгача Ислмо молия активлари 2.17 триллион доллардан тахминан 4 триллион долларга, 2022-йилда 3,25 триллион долларгача ўсди ва 2026 йилга бориб тахминан 5.9 триллион долларга етиши кутилмоқда [14].

Юқоридаги маълумотлар, ислом банк ва молиявий хизматларнинг ўзлаштирилиши ва кенгайишини акс эттирувчи мустаҳкам ўсиш суръатларидан далолат беради. Ислмо

Молиявий Ҳизматлар Саноати (ИСҲС) томонидан 2023 йил учун эълон қилинган "Барқарорлик ҳисоботи"да Ислам банклари секторида йиллик ўсиш суръати 6,9% ни ҳамда Ислам банклари умумий ИСҲС нинг 69,3% ини ташкил этганлиги кўришимиз мумкин. Ислмо банклари активлар бўйича йиллик ўртача ўсиш суръати 2,5%ни ташкил этди, бу эса Ислмо банклари активлари қийматида ўртача ўсишни кўрсатади. Ислмо банкларининг молиявий ўсиш суръати 10,5% ини ташкил этганлиги молиявий кўрсаткичларнинг сезиларли яхшиланиб бораётганлигидан далолат беради. Ислмо банклари депозитлари 8,6% га ўсганлиги миждозлар ишончи ва иштирокининг ортиб бораётганини кўрсатади. Глобал макроиктисодий ва молиявий бозор ривожланишида ислом банкларининг ҳажми 2019 йилда 1,77 триллион доллар, 2020 йилда 1.89 триллион доллар, 2021 йилда 2,10 триллион долларни ва 2022 йилда эса 2,25 триллион долларни ташкил этган [15]. 2020 йилдан бери Ислмо банки ички тизимий аҳамиятга эга бўлган юрисдикциялар сони 15 та (2-диаграмма). Бу юрисдикциялар биргаликда 2,071.9 миллиард АҚШ доллари ёки глобал Ислмо банк активларининг 92.1% ни ташкил этади. Ислмо банки сектори асосан олтига юрисдикцияда тўпланган бўлиб, уларнинг ҳар бири глобал Ислмо банк активларининг 5% дан ортигини эгаллайди. Бу юрисдикциялар умумий Ислмо банк активларининг улуши 2021 йилда 1,719.2 миллиард АҚШ долларидан 2022 йилда 1,883.9 миллиард АҚШ долларига ёки йиллик 17.6% ўсишни кўрсатади, ва бу уларнинг умумий Ислмо банк активларидаги улушини 2021 йил охирида 81.7% дан 2022 йил охирида 83.8% га ошганини кўриш мумкин [16]

1-диаграмма. Ислом банкларининг глобал макроиқтисодий ва молиявий бозор ривожланиши¹

2-диаграмма. Yurisdiksiya bo'yicha jami bank aktivlaridagi islom bankining ulushi (%) (2022)²

¹ Ислом Молиявий Хизматлар Саноати ҳисоботи маълумотлари асосида муаллиф томонидан тайёрланди

² Ислом Молиявий Хизматлар Саноати ҳисоботи маълумотлари асосида муаллиф томонидан тайёрланди

Жаҳон ислом банки активларидаги улушлари бўйича 10 та энг яхши ислом банк юрисдикциялари қаторига Баҳрайн, Туркия, Бангладеш ва Индонезия киради. Умуман олганда, 2023 йилда кўплаб юрисдикцияларда ислом банки улушининг ўсиши кутилаётган ислом банкининг консолидацияси, янги анъанавий ва рақамли ислом банкларининг ташкил этилиши, аҳолининг катта талабидан фойдаланиш учун ислом банки фаолияти ривожланиши туфайли яхшиланиши кутилмоқда [17].

Жаҳон молия тизимидаги ўзгаришларга қарамадан,

Ислом Молия Хизмати Кенгаши (ИМХК)га аъзо бўлган юрисдикциялар бўйича 2023-2024 йиллар учун ислом банки маълумотларининг таҳлили Ислом Молия хизмати Саноати (ИМХС) да ислом банки сегменти мустақкам ва барқарор бўлиб қолаётганини кўрсатмоқда.

Ислом банкларининг барқарорлигини баҳолаш учун асосий кўрсаткичлар ислом банкларини молиявий соғлом ва барқарорлигининг турли жиҳатларини баҳолайди. Ҳар бир асосий кўрсаткични қуйидаги жадвалда кўриш мумкин:

1-жадвал

Ислом банкларнинг умумий молиявий соғлиги, таваккаллик даражаси ва барқарорлигини баҳолашда қўлланиладиган кўрсаткичлар

Фойдалилик	<ul style="list-style-type: none"> • Активлар бўйича қайтариш • Капитал бўйича қайтариш • Соф фойда • Маржа • Даромадга сарфлар нисбати
Ликвидлик	<ul style="list-style-type: none"> • Қарз бериш ва депозитлар нисбати • Қисқа муддатли мажбуриятларга нисбатан ликвид активлар нисбати • Ликвидликни қоплаш нисбати • Барқарор молиялаштиришнинг соф нисбати
Молиялаштириш тузилиши	<ul style="list-style-type: none"> • Жами молиялаштиришга нисбатан хорижий валютада молиялаштириш • Жами молиялаштиришга нисбатан хорижий валютада молиялаштириш
Қарз бериш таваккалликлари	<ul style="list-style-type: none"> • Қарз беришнинг иқтисодий сектор таваккалликлари
Активлар сифати	<ul style="list-style-type: none"> • Муаммоли қарз бериш • Муаммоли қарз беришни қоплаш
Капитал етарлилиги	<ul style="list-style-type: none"> • Капитал етарлилиги нисбати • Таъсирланган активларга нисбатан асосий капиталнинг нисбати

Юқоридаги маълумотлардан шуни кўриш мумкинки, Ислом банклар халқаро

молия бозорида муҳим ўрин тутди ва аҳамият касб этади. Ушбу натижага

эришишда бевосита этик, маънавий, ва иктисодий омиллар билан боғлиқ деб айтсак тўғри бўлади. Ислом банклари молиялаштиришнинг адолатли, шаффоф ва рисларни тақсимловчи шакллари таклиф қилиб, глобал молия тизимини диверсификация қилади ва барқарорлигини таъминлашга ҳисса қўшади. Шунингдек, улар глобализация ва талабга мувофиқ, қонуний талаблар ва тартибларга амал қилишлари зарур.

Мукоҳама. Ислом банклари этик принципларга асосланган. Улар шариат қонунларига мос келадиган молиявий хизматлар кўрсатади ва мижозлар билан адолатли муносабатларни таъминлайди. Ислом банклари мижозлари билан яқин ҳамкорликда ишлайди ва уларнинг эҳтиёжларига кўра молиявий маҳсулотлар яратади. Бу эса ислом банкларининг молиявий барқарорлигини ва мижозлар ишончини оширади.

Ислом банклари глобал молия тизимида муҳим роль ўйнайди. Улар фоизларга асосланган анъанавий молия

тизимига нисбатан ахлоқий ва самарали альтернатив таклиф этади. Ислом банклари молиялаштиришнинг адолатли, шаффоф ва рисларни тақсимловчи шакллари таклиф қилиб, глобал молия тизимини диверсификация қилади ва барқарорлигини таъминлашга ҳисса қўшади. Шунингдек, ислом банклари глобализация жараёнида ҳам муҳим роль ўйнайди.

Хулоса. Ислом банклари халқаро молия бозорида муҳим ўрин тутаяди ва аҳамият касб этади. Улар фоизларга асосланган анъанавий молия тизимига нисбатан ахлоқий ва самарали альтернатив таклиф этади. Ислом банклари молиялаштиришнинг адолатли, шаффоф ва рисларни тақсимловчи шакллари таклиф қилиб, глобал молия тизимини диверсификация қилади ва барқарорлигини таъминлашга ҳисса қўшади. Шунингдек, улар глобализация ва талабга мувофиқ қонуний талаблар ва тартибларга амал қилишлари зарур

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. <https://icd-ps.org/en/news/launch-of-icd-lseg-islamic-finance-development-report-2023-navigating-uncertainty>
2. <https://icd-ps.org/en/news/launch-of-icd-lseg-islamic-finance-development-report-2023-navigating-uncertainty>
3. Salman Syed Ali and Ausaf Ahmad, Ed. 2007, 'Islamic Banking and Finance: Fundamental and Contemporary Issues'
4. Yasin, Norhashimah Mohd. (2003), "Appeal Court Decision on Al-Bay' Bithaman Ajil (BBA): Misunderstanding and/or True State of Affairs" in Dato Syed Ahmad Idid (ed), Judicial Decisions Affecting Bankers and Financiers, pp 667-682.
5. Arab News (2006), "Bahrain hopes to attract more Islamic businesses", 12 October, 7p.
6. <https://www.Latest World Economic News & Headlines - Business News - Arab News>
7. Islamic Bank (2005), Annual Report 2005, available at: www.jordanislamicbank.com/annualreport_2005.html (accessed 21 June 2007)
8. Arab News (2006b), "SAIB launches Islamic banking program", 26 September, 7p.

9. Akhtar, S. (2006), "The financial sector of Pakistan– the roadmap", Islamic Finance News, Vol. 3 No. 16, 26 May, pp.11-12.
10. State Bank of Pakistan (2005), Quarterly performance review of the state banking system, State Bank of Pakistan, March, 22-24.
11. Al-Refai, M.A.B. (2006), "Unicorn investment bank enters Pakistan", media release, Unicorn Investment Bank, Bahrain, 20 June
12. <https://www.globalbankingandfinance.com/list-of-islamic-banks-in-indonesia/>
13. Yasin, Norhashimah Mohd. (2003), "Appeal Court Decision on Al-Bay' Bithaman Ajil (BBA): Misunderstanding and/or True State of Affairs" in Dato Syed Ahmad Idid (ed), Judicial Decisions Affecting Bankers and Financiers, pp 667-682.
14. <https://www.ifsb.org/>
15. https://www.ifsb.org/wp-content/uploads/2023/10/Islamic-Financial-Services-Industry-Stability-Report-2023_En.pdf
16. https://www.ifsb.org/wp-content/uploads/2023/10/Islamic-Financial-Services-Industry-Stability-Report-2023_En.pdf
17. <https://www.fitchratings.com/research/islamic-finance/indonesian-islamic-banks-dashboard-2024-07-02-2024>